

Николина Катерина Валеріївна,
доцент кафедри теорії та історії права та
держави Навчально-наукового інституту
права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ІНШОМОВНИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ І ПРАКТИЦІ

Глобалізація, цифровізація й інтеграційні процеси прискорюють дифузю правових ідей, інститутів і, як наслідок, юридичної термінології. Для України, що рухається курсом євроінтеграції, це має не лише академічний, а й прагматичний політико-правовий вимір. Імплементация масиву *acquis communautaire* вимагає не простого перекладу, а глибокої концептуальної адаптації тисяч нових понять.

Втім на практиці процес нерідко суперечливий: дослідження імплементации права ЄС не раз фіксували випадки, коли формальна «термінологічна відповідність» у перекладах досягалася ціною «концептуальної плутанини». Відтак термін з'являється в законі, але в доктрині та правозастосуванні лишається «порожнім», без узгодженого змісту.

На нашу думку, ключова причина — це домінування політико-правового примусу над академічною необхідністю чи природнім розвитком правової доктрини. Зобов'язання з гармонізації (зокрема за Угодою про асоціацію з ЄС) штовхають до прискореного імпорту термінів задля дотримання строків. Так іншомовна лексема входить у текст закону раніше, ніж постає її концептуальне місце в доктрині, судовій практиці та професійній свідомості.

Дослідження у сфері юридичної лінгвістики та термінознавства підкреслюють, що юридичний термін є не просто словом, а вербалізованим носієм правового концепту [1, с. 336]. Проблема виникає тоді, коли в приймаючій правовій системі відсутній не лише термін, але й сам правовий інститут.

У цьому контексті, вважаємо, що надзвичайно релевантною є класична теорія "правових трансплантатів" (legal transplants), розроблена Аланом Ватсоном. Ватсон, аналізуючи рецепцію римського права, дійшов висновку, що правові норми та інститути можуть відносно легко "пересаджуватися" з однієї системи в іншу. Автор також стверджував, що трансплантоване правило не є тим самим, яким воно було в попередньому місці [2, с. 3]. Однак, на нашу думку, успішність цієї трансплантації залежить не стільки від якості самого інституту чи норми, скільки від готовності соціального та доктринального ґрунту правової системи реципієнта.

В науковій юридичній літературі висловлюються заперечення щодо можливості досягнення ідентичного впливу на суспільні з боку правових запозичень, що пояснюється особливостями національної правової свідомості, соціально-економічних умов [3, с. 45]. Саме тут і криється згадана вище методологічна пастка. Іноді у законодавця виникає хибне уявлення, що досягнення семантичної еквівалентності автоматично призводить до концептуальної інтеграції. Термін починає звучати зрозуміло, що створює ілюзію його засвоєння. Проте його концептуальне наповнення, яке в системі-донорі формувалося століттями судової практики та доктрини, залишається чужорідним і абсолютно невизначеним у новій системі, що закладає основу для майбутніх доктринальних колізій та правової невизначеності.

Процес концептуальної адаптації – це не абстрактне явище; він відбувається за участю конкретних суб'єктів (інституцій) і за допомогою певних механізмів. Критичний

аналіз цих механізмів в Україні виявляє їхню системну неефективність та деформацію.

Так, в ідеальній моделі, законодавець мав би виступати фінальною інстанцією, яка, спираючись на доктринальні напрацювання, формалізує новий концепт у вигляді чіткої та системно узгодженої норми. На практиці ж, він часто діє під тиском політичної доцільності та вводить у правове поле доктринально не опрацьовані терміни. В свою чергу, правова доктрина мала б попередньо аналізувати іноземний концепт, оцінювати його сумісність з національною системою, пропонувати моделі адаптації. Натомість, часто вона або ігнорується законодавцем у процесі нормотворчості, або змушена реагувати *post factum*, критикуючи вже ухвалені та очевидно дефектні закони.

Проведений аналіз показує, що українська правова доктрина в процесі євроінтеграції зіткнулася з низкою перешкод: відсутністю прямих еквівалентів для багатьох європейських понять, наявністю колізій при перекладі, необхідністю враховувати іншу правову культуру тощо.

Виходячи з цього, оптимізація процесу концептуальної адаптації вимагає не просто вдосконалення перекладу, а зміни самої філософії та механізмів правотворчості. Враховуючи такий підхід, можемо сформулювати декілька практичних рекомендацій. Насамперед, запровадити доктринальну експертизу тих законопроектів, які вводять нові іншомовні концепти для розробки пропозицій моделі інтеграції в існуючу систему права. Окрім цього, доктрина та законодавець мають зосередитись на пошуку або розвитку власних інститутів, здатних виконувати ту саму функцію.

До того ж, на наше переконання, нагальною є потреба у створенні (можливо, у співпраці Верховного Суду та провідних правничих шкіл) не просто перекладних словників, а авторитетних концептуальних глосаріїв. Вони забезпечували б

тлумачення змісту, походження, доктринальне наповнення та межі застосування нових, вже імпортованих термінів, слугуючи орієнтиром для суддів та юристів-практиків.

Одним з позитивних досягнень в цьому контексті є видання «Англійсько-українського правничого словника складної лексики», підготовленого за ініціативи Конституційного Суду України та Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, в якому міститься не лише формальний переклад, а і його нормативне та практичне застосування [4].

Концептуальна адаптація іншомовних юридичних термінів є складним, проте необхідним процесом на шляху інтеграції України до європейського правового простору. Уніфікація термінології, підкріплена глибоким розумінням правових концептів, сприятиме успішній інтеграції національної правової доктрини до європейського правового простору, забезпечуючи ідентичність смислів при різноманітті мов. І на сьогодні ми спостерігаємо, що поступово напрацьовуються шляхи вирішення основних проблем зближення термінології – через інституційну підтримку перекладів, стандартизацію термінів, доктринальне осмислення нових явищ та навчання фахівців.

Список використаних джерел

1. Олійник О. Юридичні терміни як вербальні репрезентанти правового концепту. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2018. Вип. 165. С. 331–338.

2. Alan Watson. Legal Transplants and European Private Law—Ius Commune Lectures on European Private Law, vol 4.4 Electronic J. of Comp. Law December 2000. 12 с.

3. Ковалишин О. Р. Правові запозичення: pro et contra. Підприємництво, господарство і право. №1. 2020. С. 42-47.

4. Англійсько-український правничий словник складної лексики (за ред. С. Головатого, Б. Ажнюка); Конституц. Суд України, Пост. коміс. з питань правн. термнології; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. 2-ге вид. Харків: Право, 2025. 264 с.

Онуфрієнко Олексій Володимирович,
доцент кафедри менеджменту
Національного університету «Запорізька
політехніка», кандидат юридичних наук,
доцент

СУЧАСНА СИТУАЦІЯ ЗЛАМУ НЕОЛІБЕРАЛЬНОГО МЕТАНАРАТИВУ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ: ПОНЯТТЄВО- ТЕРМІНОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА

Мінливий ідейно-концептуальний контекст сучасних соціальних перетворень відображає передусім панівні парадигми виявлення, визначення та застосування способів розв'язання найважливіших суспільних завдань, серед яких центральними є модифікації економічної моделі для забезпечення сталого економічного розвитку, ідеологічні та ціннісні настанови, що визначають форми та зміст відносин між державою та суспільством, фундамент науково-технічного розвитку та ін. Термінотворення відповідним чином реагує на фундаментальні зміни у соціальній реальності [2].

У площині універсальних трендів політичної та економічної філософії, що безпосередньо впливають на способи здійснення влади, юридичний інструментарій, реформи публічного управління та модифікують панівні економічні моделі, необхідно констатувати розгортання масштабної кризи